СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Флери В.И. Глухонемые, расматриваемые в отношении к их состоянию и к способам образования самим свостеным их природе. СПб., 1835.
2. Флери В.И. Правила преподавания глухонемым искуственного слова. Спб., 1859
3. Флери В.И. Правила моральноти. СПб., 1847.
4. Спеціальна педагогіка. Понятійно-термінологічний словник «Альма-матер», Луганськ, 2003.
5. Ярмаченко М.Д. Історія сурдопедагогіки. «Вища школа», К., 1975.

УДК 376.1 + 364.048.6].005.21:332.012.2.005.591.3

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КОРЕКЦІЙНО- РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Дегтяренко Т.М.
кандидат педагогічних наук, доцент
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

У статті наведені пропозиції до проекту концепції та стратегії соціально-економічного розвитку регіону у світлі сучасних підходів до стратегії розвитку корекційно-реабілітаційної допомоги особам з особливими потребами. Зроблена спроба на регіональному рівні створити передумови для ефективної та якісної допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю протягом їх життя.

В статье приведены предложения к проекту концепции и стратегии социально-экономического развития региона в свете современных подходов к стратегии развития коррекционно-реабилитационной помощи лицам с особыми потребностями. Сделана попытка на региональном уровне создать предпосылки для эффективной и качественной помощи лицам с психофизическими нарушениями и/или с инвалидностью на протяжении их жизни.

Suggestions to the concept and strategy of socio-economic development of the region project in the view of modern approaches to the development strategy of correctional-rehabilitation help to persons with special needs are given in the article. An attempt to create regional conditions for effective and quality help for persons with mental and physical impairments was made.

Ключові слова: особи з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю, корекційно-реабілітаційна допомога, соціальна політика, стратегія, соціально-економічний розвиток.

Ключевые слова: лица с психофизическими нарушениями и/или с инвалидностью, коррекционно-реабилитационная помощь, социальная политика, стратегия, социально-экономическое развитие.

Keywords: people with mental and physical impairments, correctional-rehabilitation help, social policy, strategy, socio-economic development.

Постановка проблеми. За висновками науковців, нову систему корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю, слід будувати не прибігаючи до руйнації спеціальної. Не може існувати беззастережний підхід до перебудови існуючої системи допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю в галузях соціальної сфери (медичної, спеціальної освіти, соціального захисту) без належного наукового обґрунтування, тому що це може призвести в перспективі до невиконання поставлених завдань. Систему спеціальної освіти слід зберегти, але надати її нових засад та організаційної структури.

Особливістю нинішньої ситуації є те, що у практиці допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю виникли неузгодження між нормативно-правовими актами та реальною ситуацією, що існує у кожному регіоні нашої країни. Саме такі протиріччя, що виникають у практиці корекційно-реабілітаційної допомоги обумовлюють необхідність, по-перше, реалізації нового стратегічного курсу допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю, по-друге, включення стратегії розвитку системи корекційно-реабілітаційної допомоги в загальну стратегію соціально-економічного розвитку регіону.

Аналіз актуальних досліджень. У попередніх публікаціях [2; 3; 4], ми вели мову про теоретичні та науково-методичні аспекти управління системою корекційно-реабілітаційною допомогою. Але обсяг публікацій не дав можливості ґрунтовно розкрити матеріал по зазначеній проблематиці. Ми планували в наступних публікаціях

більш ґрунтовно зупинитися на науково-методичних основах управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги на регіональному рівні.

В попередніх дослідженнях нами визначено ієрархію управління, міжвідомче розмежування діяльності галузей соціальної сфери (освіти, охорони здоров'я, праці та соціальної політики), які безпосередньо здійснюють корекційно-реабілітаційну допомогу на середньому, низькому та інституціональному рівні. Зроблено висновок про необхідність саме на цих рівнях здійснити організаційні заходи щодо узгодження їх діяльності у процесі надання допомоги особам з психофізичними порушеннями. Доцільність розробки таких підходів полягає у тому, що міжвідомче розмежування стає перешкодою для якісної допомоги, оскільки рішення в галузях соціальної сфери приймаються на різних рівнях: центральному, регіональному (місцевому, районному) та на рівні закладів.

Встановлено, що законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо питань організації та здійснення управління у соціальній сфері ґрунтуються на засадах м'якого державного регулювання цих відносин шляхом встановлення правил поведінки їх учасників, умов ліцензування та акредитації, виділення відповідних квот і здійснення державного контролю. Саме децентралізація управління забезпечила можливість на регіональному рівні здійснити реалізацію нових підходів при наданні корекційно-реабілітаційної допомоги особам з особливими потребами.

Нами було визначено [4], що для реалізації нової стратегії необхідно: 1) визначити її мету, 2) технологію (спосіб досягнення мети), 3) ресурси (які необхідні для досягнення мети, відповідно обраної технології), 4) систему управління (вона є невід'ємною складової стратегії, здатною забезпечити досягнення поставленою мети).

Стратегія розвитку системи корекційно-реабілітаційної допомоги для кожної області може мати як інваріантну, так і варіативну складову. Це обумовлено тим, що вона спрямована на забезпечення, *по-перше,* стандартів допомоги, які визначені у державних стандартах; *по-друге*, враховує потреби населення певної адміністративно-територіальної одиниці. Отже, стратегія розвитку системи корекційно-реабілітаційної допомоги має розглядається як складова стратегії соціально-економічного розвитку кожного регіону з врахуванням місцевих умов.

Метою статті є визначення пріоритетів та інструментів реалізації стратегії розвитку системи корекційно-реабілітаційної допомоги як складової стратегії соціально-економічного розвитку окремого регіону.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, для розкриття проблеми, поставленої у меті нашої статті, слід розглянути ті загальнометодологічні положення, які обґрунтують концептуальні засади управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги на регіональному рівні; по-друге, отримати відповідь на питання як досягнути ефективності роботи та забезпечити реалізацію кінцевої мети системи корекційно-реабілітаційної допомоги: соціалізації особистості з психофізичними порушеннями; по-третє, розробити концептуальні засади стратегії розвитку системи корекційно-реабілітаційної допомоги в рамках соціально-економічного розвитку регіону та визначити пріоритети, першочергові завдання та інструменти їх реалізації відповідно до загальних стратегічних цілей.

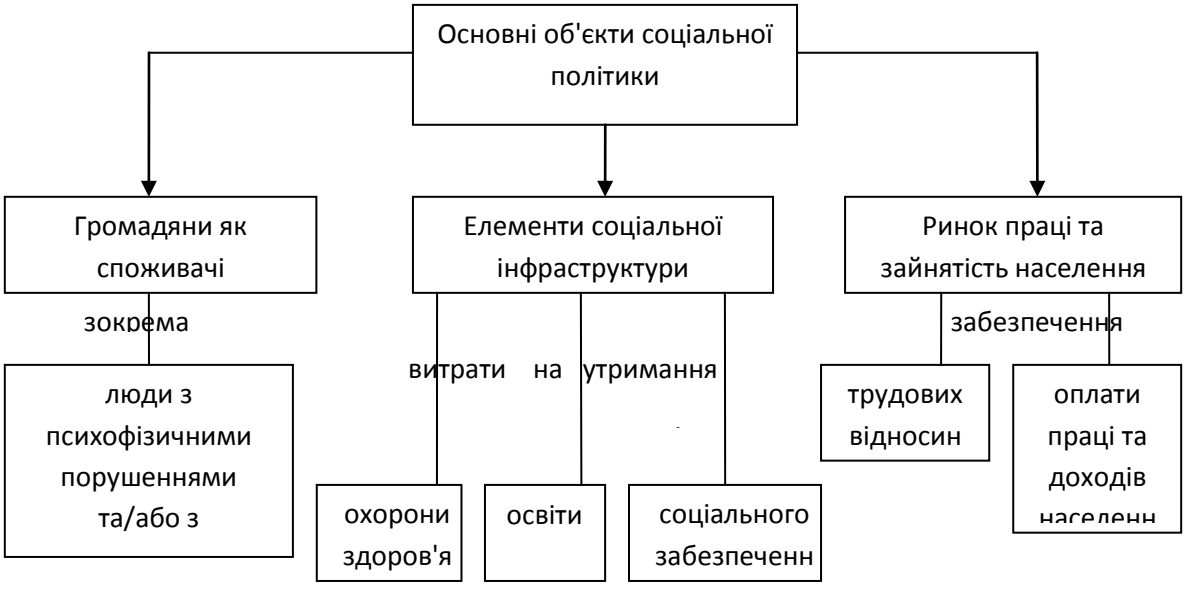

Рис. 1. Об'єкти соціальної політики

Забезпечення якості корекційно-реабілітаційної допомоги можливе лише шляхом проведення певних заходів – організаційних, фінансових, правових і суто психолого-педагогічних, медичних, соціальних. Можна стверджувати, що система корекційно-реабілітаційної допомоги стає об'єктом соціальної політики держави. Державна політика, зокрема в соціальній сфері, може бути успішно реалізована в тому разі, якщо розроблений стратегічний курс буде ґрунтуватися на науковообґрунтованій концепції стратегії соціально-економічного розвитку кожного регіону та механізмів її реалізації [3].

Оскільки система корекційно-реабілітаційної допомоги особам з особливими потребами є складовою соціальної політики держави, ми визначили об'єкти соціальної політики (рис. 1).

Наведені в схемі об'єкти соціальної політики систематизовані та згруповані таким чином, щоб слугувати наочністю для обґрунтування моделі регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги.

Наголошуємо, що при визначенні громадян, як об'єкту соціальної політики, слід виділяти людей з особливими потребами. Зазначимо, що два поняття «інваліди» та «особи з психофізичними порушеннями» не є синонімічними. Вважаємо, що об'єктом соціальної політики повинні бути не тільки інваліди, а й особи з психофізичними порушеннями, яких слід відокремлювати в окремі категорії громадян-споживачів.

Додатковим результатам дослідної роботи стало виділення змістовних блоків (модулів) у процесі неперервної корекційно-реабілітаційної допомоги протягом життя особи з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю, які забезпечать якість її здійснення (рис.2).

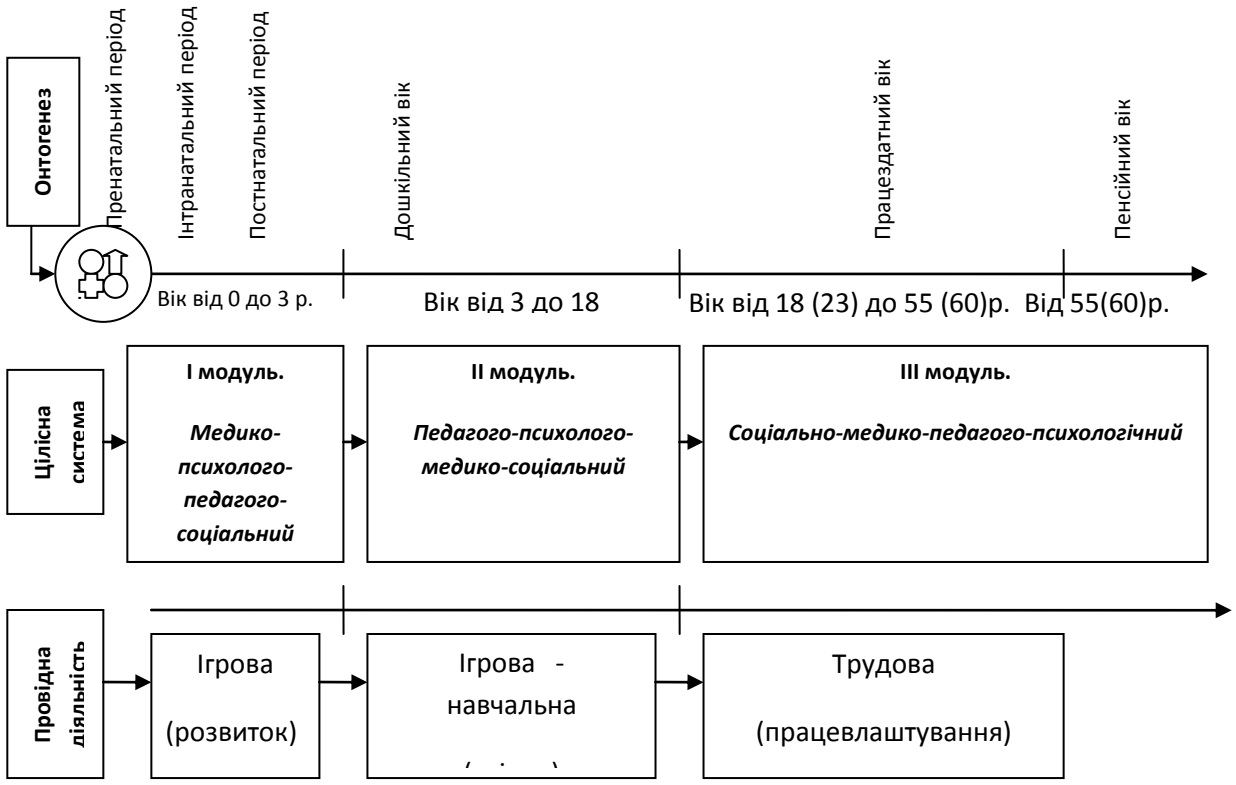

Рис 2. Комплексна система корекційно-реабілітаційної допомоги: обумовленість змістовних блоків (модулів) віковими особливостями та видом провідної діяльності особистості

Оскільки неможливе злиття всіх підсистем (охорони здоров'я, освіти, соціального захисту), що співіснують на синергетичних засадах у процесі надання допомоги протягом життя, нами було визначено у цій системі пріоритетність кожного виду допомоги залежно від найближчих цілей допомоги особі з психофізичними порушеннями. В цілому це забезпечить послідовність, наступність та системність корекційно-реабілітаційної допомоги та забезпечить досягнення кінцевої мети – соціалізації особистості.

Відокремлені модулі полегшують осмислення специфіки реальних дій як у самому модулі, так і наочно демонструють їх місце у загальній системі корекційно-реабілітаційної допомоги та значення у забезпеченні неперервності корекційно-реабілітаційного процесу.

Після створення моделі системи корекційно-реабілітаційної допомоги, у якій відображено послідовність зміни найближчих цілей допомоги, які спрямовані на досягнення кінцевої мети, ми прийшли до висновку, що вона не може існувати як некерований об'єкт, тобто потребує управління. Без цього вона залишиться застиглим зліпком та не дозволить реалізувати поставлену мету та завдання – отже вони набудуть ознак декларативності.

Отже нами було визначено механізм управління регіональною системою корекційно-реабілітаційної допомоги, який забезпечить оптимізацію її ефективності та підвисить якість.

Зазначений підхід реалізації допомоги протягом життя громадян з особливими потребами слід враховувати при розробці концепції стратегії соціально-економічного розвитку регіону на певний період, у тому числі й її складової – концепції стратегії розвитку системи корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю.

Вивчення проекту Концепції стратегії економічного і соціального розвитку Сумської області [5] показало, що при визначенні основних положень розвитку передбачено розвиток інфраструктури з метою забезпечення ***рівних стандартів якості життя*** для усіх жителів області та збалансування ринку праці, ***створення рівних умов для продуктивної зайнятості***. Передумовою успішної реалізації стратегії є ***узгодження розподілу управлінських дій між інституційними структурами***, дотримання балансу між потребами і реальними ресурсами, стимулювання і забезпечення відповідальності та ін. У вузькому сенсі ми розуміємо ці положення як ті, що забезпечать рівні стандарти якості життя та створять рівні умови для продуктивної зайнятості осіб з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю. Погоджуємося, що передумовою успішної реалізації стратегії є узгодження розподілу управлінських дій між інституційними структурами, дотримання балансу між потребами і реальними ресурсами стимулювання і забезпечення відповідальності та ін.

Наступне - визначення стратегічних ***пріоритетів та завдань*** соціально-економічного розвитку регіону. Принципами формування стратегії та одним з тактичних завдань соціально-економічного розвитку регіону має стати, підвищення якості життя населення регіону, зокрема осіб з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю.

Реалізація визначених стратегічних цілей має відбуватися у відповідності з наявними ресурсними можливостями та загрозами, які формують відповідні ***пріоритети розвитку системи*** корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю протягом життя, і тим чином обумовлюють перебудову системи корекційно-реабілітаційної допомоги у відповідності до сучасних вимог. До зазначених пріоритетів можна віднести:

- впровадження інноваційної моделі регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю, яка забезпечить ефективність, якість та неперервність надання допомоги протягом їх життя;

- зміна підходів до управління: виділення латентної функції управління корекційно-реабілітаційною допомогою особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю;

- підготовка кадрового забезпечення системи корекційно-реабілітаційної допомоги, зокрема підготовка фахівців до управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги на різних рівнях.

З урахуванням визначених пріоритетів, реалізація стратегічних цілей вимагає постановки та вирішення низки стратегічних завдань.

Так, у межах визначеної у Концепції стратегії економічного і соціального розвитку Сумської області ***цілі 1. Реінтеграція регіону,*** визначено *завдання 1.1. Поліпшення соціально-економічного становища менш розвинених районів* [5]. Відповідно до цього *одним із завдань* соціального розвитку має стати ***поліпшення стану соціальної сфери у кожному районі***, а саме:

1) перебудова системи корекційно-реабілітаційної допомоги у відповідності до сучасних вимог. Інструменти реалізації:

- забезпечення координації та концентрації зусиль з надання корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю протягом їх життя;

- створення міжрайонних об'єднань, зокрема округів з корекційно-реабілітаційної допомоги;

2) забезпечення протягом життя осіб з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю неперервності та якості надання корекційно-реабілітаційної допомоги. Інструментом реалізації буде забезпечення зміни підходів до управління: визначення ступені відповідальності підсистем у кожному модулі допомоги.

3) підготовка кадрового забезпечення системи корекційно-реабілітаційної допомоги. Інструменти реалізації:

- моніторинг стану забезпечення кадрами відповідної спеціальності ринку праці;

- формування державного замовлення на підготовку кадрів відповідної спеціальності.

Другим завданням буде ***розвиток соціальної інфраструктури з метою забезпечення соціальних стандартів.***

Одним із складових цього завдання є проживання осіб з особливими потребами з диференціацією їх потреб. Інструменти реалізації:

- виконання стандартів щодо створення безперешкодного середовища з урахування всіх категорій осіб з особливими потребами;

- організація спеціальних гуртожитків для інвалідів відкритого типу;

- у разі відсутності приміщень - блокове поетапне будівництво подібних гуртожитків.

Наступним завданням - реалізація положень Конвенції прав дитини при наданні освітніх послуг. Інструменти реалізації:

- створення рівних умов для надання якісних освітніх послуг, незалежно від місця проживання та перебування осіб з особливими освітніми потребами (ліцензування діяльності);

- здійснення надання освітніх послуг спеціальними педагогами з відповідною освітою (обслуговування населення за територіальним розташуванням закладів: в стаціонарах лікарень, центрах з різного напрямку допомоги, під час інклюзивного навчання в загальноосвітніх закладах, при отриманні професійної освіти та навчанні у вищих навчальних закладах різного рівня акредитації тощо).

Четвертим – здійснення управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги. Інструменти реалізації:

- запровадження регіональної моделі системи корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю (об'єднання зусиль закладів соціальної інфраструктури);

- управління системою згідно визначених модулів. Запозичення сучасних організаційних механізмів управління охороною здоров'я для управління регіональною системою корекційно-реабілітаційної допомоги;

- створення єдиної регіональної інформаційної бази даних осіб з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю (для координації діяльності закладів соціальної інфраструктури).

В рамках цілі 1. може бути визначено *завдання*: с***творення рівних умов для продуктивної зайнятості осіб з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю та фахівців відповідних спеціальностей, що їх обслуговують***. Інструменти реалізації повинні стати:

1) дослідження та моніторинг структурних особливостей регіонального ринку праці:

- для спеціальностей, обслуговуючих осіб з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю;

- для працевлаштування осіб з психофізичними та/або з інвалідністю: створення спеціально обладнаних робочих місць;

- для працевлаштування осіб із складними порушеннями: наявність мережі трудових майстерень.

2) підготовка кадрового забезпечення системи корекційно-реабілітаційної допомоги:

- відповідно до виявлених потреб регіонального ринку праці: формування державного замовлення системі вищої освіти області на підготовку кадрів напряму підготовки «Корекційна освіта»; введення нових дисципліни в навчальний план існуючих спеціальностей та відкриття нових спеціалізацій для забезпечення роботи з особами з певною нозологією;

- для забезпечення наступності у підготовці кадрів відкриття нових напрямів підготовки фахівців (асистентів вчителів-дефектологів, сурдоперекладачів, вчителів та майстрів з певної технології для викладання в загальноосвітніх школах при профільному навчанні та в системі середньої спеціальної освіти, а також для роботи в майстернях з особами зі складними порушеннями.

В стратегії економічного і соціального розвитку регіону в межах ***цілі 5. Диверсифікація інноваційного потенціалу*** визначено *завдання 5.1. Формування інфраструктури регіонального інноваційного розвитку* [5]. Отже, відповідно поставленої мети у соціальній сфері можна визначити *завдання*: ***формування інфраструктури інноваційного розвитку регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги.*** Інструментами реалізації мають стати:

- підтримка наукових досліджень з оптимізації ефективності та підвищенні якості корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю протягом життя;

- стимулювання розвитку інноваційної інфраструктури – об'єднання зусиль науки, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту в процесі
корекційно-реабілітаційної допомоги.

У кожній стратегії розвитку регіону чи системи повинні бути передбачені джерела фінансування. Відповідно до останніх державних нормативних документів, джерелами фінансування регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги мають стати кошти Державного бюджету, в тому числі кошти надані в рамках Угоди щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України та обласною радою. Модернізація регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю потребує фінансових вкладень. Отже, слід змінити підходи до фінансування системи корекційно-реабілітаційної допомоги. Для цього до 2011 р слід внести зміни до Бюджетного кодексу України в частині врахування при розподілі міжбюджетних трансфертів видатків.

Висновки. *По-перше*, на підґрунті системного підходу розроблено алгоритм побудови системи корекційно-реабілітаційної допомоги як цілісної, відкритої синергетичної системи, в якій особи з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю визначені як споживачі послуг протягом їх життя. Така побудована структура забезпечить можливість оптимізації ефективності її роботи. *По-друге*, визначено пріоритети та інструменти реалізації стратегії розвитку системи корекційно-реабілітаційної допомоги та їх місце у стратегії соціально-економічного розвитку окремого регіону. Для наочної демонстрації викладених положень наводимо дерево цілей розвитку (додаток 1). *По-третє*, без зміни на держаному рівні підходів до організаційних засад та фінансування

системи корекційно-реабілітаційної допомоги наведені в публікації приорітети стратегії розвитку регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги залишаться на рівні побажань. Тому в наступних публікаціях ми більш ґрунтовно зупинимося на зазначених проблемах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безруков В. И. Проектирование управления педагогическими системами: методология, теория, практика : дис … доктора пед. наук : 13.00.01. - Москва, 2005 - 315 с.
2. Дегтяренко Т.М. Науково-методичні основи управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги. Монографія / Т.М.Дегтяренко – Суми. – 2010.
3. Дегтяренко Т.М.Стратегія розвитку спеціальної освіти - новий виток чи ходьба по колу: полемічні міркування / Т.М.Дегтяренко //Дефектологія. – 2010. – №3.
4. Дегтяренко Т.М.Управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги: теоретичні та науково-методичні аспекти / Т.М.Дегтяренко. // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки. Зб.наук.праць. – К., 2010. – Вип. 11. – Ч.3.
5. Концепція Стратегії економічного і соціального розвитку Сумської області на період до 2015 року "Нова Сумщина – 2015" (проект). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.state-gov.sumy.ua/docs/nova_sumscina_2015.html

Додаток 1

ДЕРЕВО СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ „НОВА СУМЩИНА – 2015"

соціальна політика: система корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями та/ або з інвалідністю

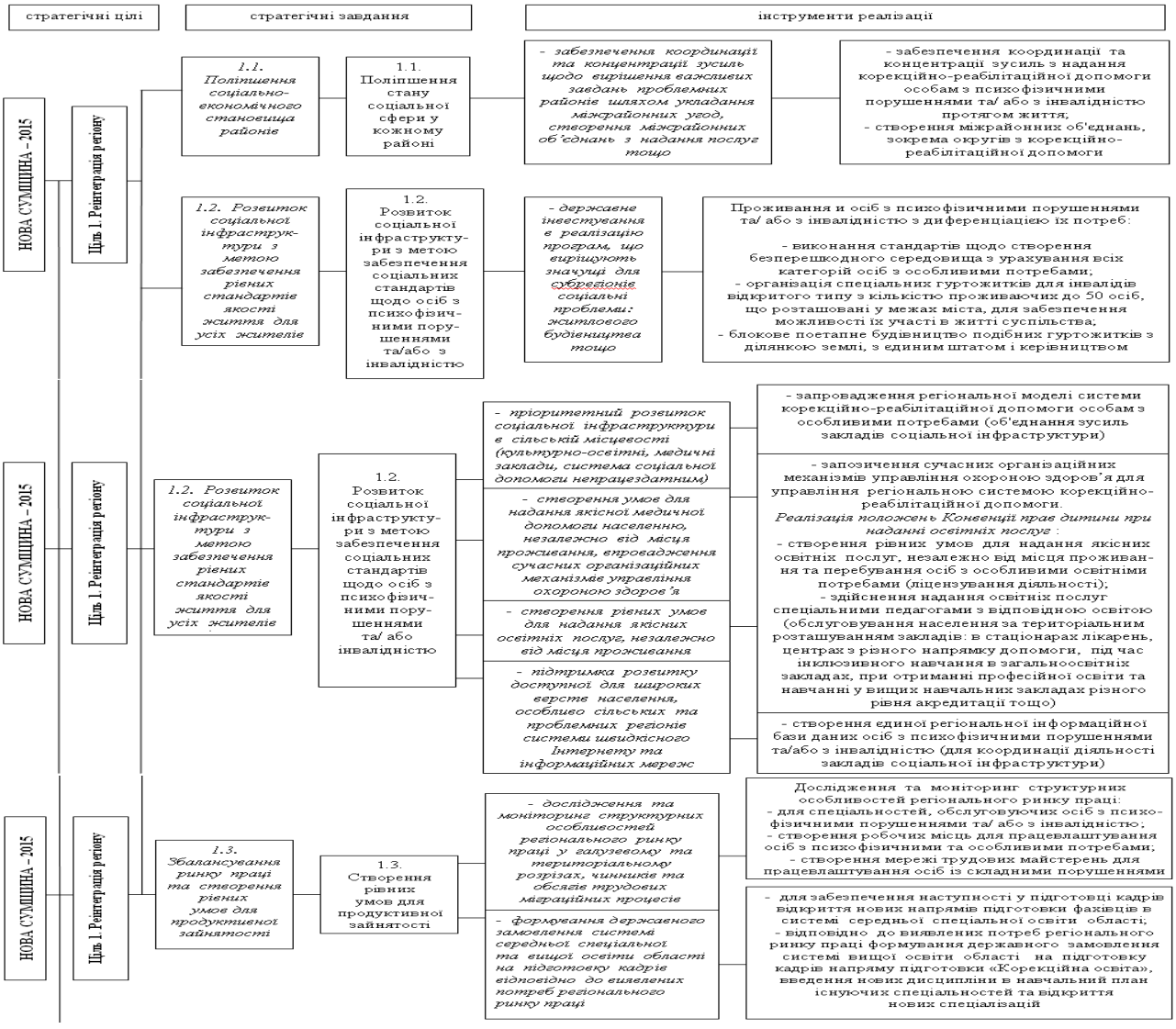

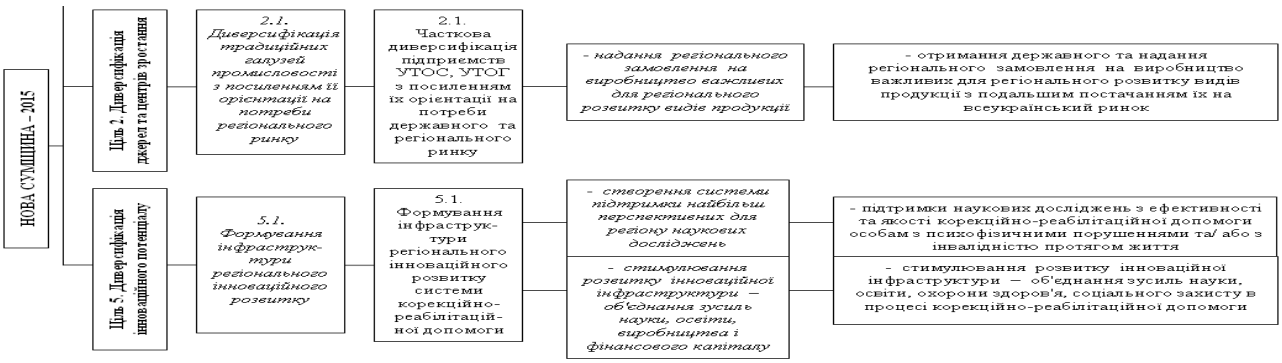

курсивом зазначені цілі, завдання та інструменти реалізації визначені у Концепції Стратегії економічного і соціального розвитку Сумської області на період до 2015 року "Нова Сумщина – 2015" (проект);

* звичайним шрифтом – запропоновані автором статті

УДК 159.9

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Дем'яненко Б.Т.
кандидат медичних наук, доцент
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

В статті висвітлюються актуальні проблеми спеціальної педагогіки та психології. Акцентується увага на інтегративному підході аналізу сучасного етапу розвитку спеціальної педагогіки та психології. Виникає необхідність до підготовки спеціалістів, які б володіли сучасною моделлю надання комплексної медико-психолого-педагогічної допомоги.

Ключові слова: діти з вадами розвитку, функціональна діагностика, реабілітаційний потенціал, саногенез, комплексна медико-психолого-педагогічна корекція.

За останні двадцять років в Україні, у зв'язку з демократизацією суспільства, виникли великі зміни в різних сферах життя. Сучасні соціально-політичні та соціально-економічні трансформації, які відбуваються в країні, орієнтують на створення умов, які забезпечують повноцінний розвиток особистості. Разом з тим, сучасний стан соціально-психологічних та соціально-демографічних проблем в Україні характеризується зростанням кризових явищ практично в усіх сферах життя. Кризові ситуації, які переживає населення України, характеризуються збільшенням кількості психічних захворювань, особливо депресій і неврозів. Негативні соціально-економічні явища, в першу чергу, погіршують психічне та фізичне здоров'я незахищених прошарків населення, в тому числі і дітей. В Україні на 1000 дітей припадає 1460 різноманітних захворювань. Із 100 новонароджених тільки 20 має задовільний стан здоров'я.70% новонароджених мають патологічні відхилення у розвитку; 60-70% дітей мають соматичні зрушення ще на початку свого розвитку. У понад 80% дітей, які йдуть до школи, присутні відхилення у стані здоров'я: 10% з них мають мовленнєві вади; у 25-30% спостерігаються порушення розвитку моторних функцій; у 30-35% порушення зорово-просторового сприйняття та зорово-моторних координацій.

Рівня шкільної зрілості у 6-річному віці досягають від 17% до 50% дітей, а недорозвиток пізнавальних здібностей виявлено у кожної десятої дитини шкільного віку [3; 296-303].

Слід відмітити, що аналогічні процеси з дітьми та підлітками виникають і в інших країнах СНД. Як відмічає Л.М.Шипіцина, в цілому стан здоров'я дітей за минулі роки погіршився. Однією з причин цього являється і система шкільної освіти. Школа недостатньо піклується про те, щоб виростити здорову дитину. Результат: в школу приходить близько 30% здорових дітей, а серед випускників таких – близько 10%. [7; 5]

У формуванні патологічних станів у дітей та підлітків велику роль відіграють сімейні фактори. Також важлива роль сім'ї в системі комплексної реабілітації дітей з різними психофізичними проблемами. Як зазначає С.П.Миронова, найбільш поширеними є такі помилки у сімейному вихованні дітей з психофізичними вадами:

- надмірна опіка дитини, ставлення до неї як до сильно хворої, виконання за неї всіх справ, принесення у жертву дитині;
- відсутність уваги і необхідного виховання, ставлення до дефекту як до тимчасового явища;
- пред'явлення дитині вимог на рівні здорової дитини без урахування її труднощів, проблем і можливостей;